СУТНІСТЬ СУДОВОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

ТОПОЛЬНІЦЬКИЙ Віталій Володимирович - ад'юнкт науково-організаційного відділення Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК 342.9

В статье проанализированы позиции ученых относительно понимания понятия судебного (процессуального) представительства. Исследованы особенности правового статуса Вооруженных Сил Украины и их структурных единиц как участников процессуальных правоотношений. Автором предложено судебное представительство в Вооруженных Силах Украины рассматривать в двух аспектах: как совокупность правоотношений; как соответствующий правовой институт, регулирующий указанные правоотношения. Сформулировано собственное определение понятия судебного представительства в Вооруженных Силах Украины в указанных выше аспектах. Выделены основные признаки судебного представительства в Вооруженных Силах Украины.

Ключевые слова: судебное представительство, Вооруженные Силы Украины, юридическая служба Вооруженных Сил Украины, защита интересов государства.

Постановка проблеми

У сучасних умовах для забезпечення ефективності захисту порушених чи оспорюваних прав особи важливе місце належить гарантуванню кожному учаснику судового процесу можливості отримання якісної правової допомоги та захисту і представництва їх інтересів у суді. Не слід забувати, що для підтримання належного балансу у суспільстві, забезпечення рівності всіх учасників суспільних відносин, існує необхідність у якісному та ефективному правовому супроводі діяльності органів, установ, організацій, формувань, у тому числі, і забезпеченні їх належного судового представництва. Особливою та важливою для України структурою є її Збройні Сили, а тому забезпечення належного рівня судового представництва Збройних Сил України є одним із першочергових завдань держави. Особливістю судового представництва у даному випадку є те, що воно є єдиним способом відстоювання своїх та державних інтересів у суді. Адже юридична особа за своєю суттю не може брати участь у судових засідання та вчиняти інші процесуальні дії, в інший спосіб, аніж через уповноваженого представника. Саме наведені вище обставини обумовлюють актуальність дослідження сутності та особливостей судового представництва у Збройних Силах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання становлення та розвитку інституту судового представництва були предметом уваги дослідників багатьох галузей права, зокрема В. Беляневича, Є. Васьковського, І. Доманової, Г. Лазько, І. Павлуника, Ю. Притики, М. Треушнікова, С. Фурси, С. Халатова, Д. Чечота, М. Шакарян, М. Штефана та багатьох інших. Особливості представництва у цивільному та адміністративному процесах також досліджували такі вчені, як: О. Анпілогов, С. Бичкова, С. Братусь, І. До-

манова, В. Заяць, В. Івакін, І. Ільїнська, Л. Ковтун, П. Немеш, Я. Розенберг та інші. Проте, на сьогодні у вітчизняній науці відсутнє єдине комплексне дослідження сутності судового представництва у Збройних Силах України, що зумовлює актуальність і нагальність проведення нашого дослідження.

Метою даної статті є з'ясування сутності поняття судового представництва у Збройних Силах України та виділення його правових ознак і особливостей шляхом аналізу теоретичних думок учених щодо судового представництва, а також вивчення положень нормативних актів.

Виклад основного матеріалу

Представництво – це врегульована законом діяльність однієї особи від імені й в інтересах іншої особи в цивільному судочинстві. Представництво в цивільному процесі є процесуальним засобом реалізації громадянами права на судовий захист від посягань на честь і гідність, життя, здоров'я, на особисту свободу і майно [1, с.97].

С.Я. Фурса вважає, що «процесуальне (судове) представництво — це правовідносини, в силу яких одна особа (представник) виконує на підставі повноваження, яке надане йому законом, статутом, положенням чи договором, процесуальні дії у цивільному судочинстві в інтересах іншої особи (довірителя), які спрямовані на захист порушених, оспорюваних та невизнаних прав та інтересів іншої особи, державних чи суспільних інтересів, у результаті чого у представника виникає комплекс процесуальних прав та обов'язків» [2, 178-179]. Досить цікавим є визначення К.І. Малишева, російського цивіліста, що належав до практичної школи юристів, який ще у 1874 році вказував, що представництвом є заміна однієї особи іншою, коли представник діє у процесі, замість особи, яку він представляє таким чином, що наслідки його діяльності відображаються на такій особі [3, с. 207-208]. Проте дане визначення, на наш погляд, досить поверхнево відображає досліджуване поняття, характеризуючи лише його видиму (зовнішню) сторону, яка полягає в участі у судовому процесі замість довірителя його представника. Проте таке визначення не визначає правову природу представництва, а також взаємозв'язок довірителя та його представника, не відображає всю сутність правовідносин, які виникають між ними, а також між представником та судовими органами. Тому на сьогодні таке визначення не може слугувати опорною точкою у нашому дослідженні, то ж звернемося до думок інших авторів.

В.І. Тертишніков зазначає, що «процесуальне представництво — це правовідносини, в яких одна особа (представник) здійснює у суді процесуальні дії від імені та в інтересах іншої особи» [4, 83]. С.В. Васильєв вважає, що «цивільне процесуальне представництво — це врегульована нормами ЦПК України форма надання правової допомоги однією особою (представник) іншій особі (особа, яку представляють, у формі здійснення процесуальних дій представником від імені і в інтересах особи, яку представляє, в межах отриманих повноважень у зв'язку з розглядом і вирішенням судом цивільної справи»- [5, 74-75]. Схоже визначення надає також В.І. Ямковий, який вважає, що судове представництво – це правовідношення, в силу якого одна особа (судовий представник) здійснює процесуальні дії в межах наданих йому повноважень від імені та в інтересах особи, яку він представляє (сторони, третьої особи), внаслідок чого безпосередньо для останнього виникають права й обов'язки [6, с. 466-472]. М.І. Балюк вважає необхідним підтримати визначення тих вчених-процесуалістів, які зазначають, що представництво у судовому процесі — це правовідносини, на підставі яких представник здійснює процесуальні дії від імені та в інтересах особи, яка бере участь у справі, з метою захисту її прав, свобод та інтересів [7, 107-108].

На нашу думку, позиції В.І. Тертишнікова, В.І. Ямкового та Н.В. Волкової є досить аргументованими та актуальними, та можуть бути використані як при подальших дослідження даного питан-

ня, так і при удосконаленні чинного законодавства. Проте найбільшу цінність для нашого дослідження має саме визначення поняття судового представництва, наведене С.В. Васильєвим, оскільки воно відображає таку особливість, як поділ правовідносин щодо судового представництва на внутрішні (ті, які виникають та існують до моменту фактичної участі представника у суді: з приводу видачі довіреності, наділення представника належним обсягом процесуальних прав, узгодження позиції між довірителем та представником та чіткого визначення кола інтересів, які необхідно захистити, а також обсягу прав та свобод, які підлягають захисту, підготовка процесуальних документів тощо), зовнішні (безпосередня участь уповноваженого представника у судовому розгляді цивільної, адміністративної, господарської справи, вчинення інших процесуальних дій, спрямованих на захист прав та свобод його довірителя). Тобто автор акцентує увагу на тому, що представництво є однією із форм надання правової допомоги, що дозволяє нам розглядати поняття судового представництва більш всебічно, та зрозуміти, що його не можна звести лише до формальної участі представника у суді під час розгляду справи.

Аналізуючи все наведене вище, можемо підсумувати, що поняття судового представництва є досить великим за своїм обсягом, а також і за змістом. Не можна не зауважити, що свої особливості розуміння поняття судового представництва з'являються у кожному конкретному випадку здійснення такого представництва, та у великій мірі залежать від особливостей сторони (учасника правовідносин), яку представляють, її правового статусу та сфери діяльності, а також виду процесуального представництва.

Особливостями Збройних Сил України як учасника правовідносин (матеріально-правових, процесуальних) є те, що відповідно до Закону України «Про Збройні Сили України», збройні Сили України - це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності [8].

Досить неоднорідною та багаточисельною є організаційна структура Збройних Сил України. Відповідно до ст. 3 Закону, Збройні Сили України мають таку загальну структуру: Генеральний штаб Збройних Сил України як головний орган військового управління; Об'єднаний оперативний штаб Збройних Сил України як орган управління міжвидовими та міжвідомчими угрупованнями військ (сил); види Збройних Сил України - Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили; з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, що не належать до видів Збройних Сил окремий рід військ – Високомобільні десантні війська Збройних Сил України; окремий рід сил – Сили спеціальних операцій Збройних Сил України. Організаційно Збройні Сили України складаються з органів військового управління, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій. Особовий склад Збройних Сил України складається з військовослужбовців і працівників Збройних Сил України [8].

Така організаційна структура Збройних Сил України породжує деякі проблеми у визначенні правового статусу Збройних Сил України як учасника правовідносин. Адже в їх систему включаються як безпосередньо військові формування та види військ, так і інші структури, які безпосередньо беруть участь у цивільних та інших видах правовідносин – навчальні заклади, органи управління, працівники збройних сил.

Досить значною, на наш погляд, правовою прогалиною, яка в подальшому впливає на сутність та зміст судового представництва Збройних Сил України є невизначеність організаційно-правової форми окремих її формувань. Так, на сьогодні продовжує залишатися актуальною проблематика надання військовим частинам статусу юридичної особи. О.І. Шкуропацький з цього приводу зауважує, що, аналізуючи закони України, які становлять нормативну основу військового законо-

давства, можна відзначити, що у законодавстві постійно використовується термін «військова частина», але його будь-якого нормативно-правового тлумачення в жодному із цих законів не надано [9, с.239].

Дійсно, невизначеність правового статусу військових частин породжує проблеми судового представництва зазначених ланок Збройних Сил України (видачі довіреності, взагалі вирішення питання про можливість участі військової частини у судовому процесі як самостійного учасника). Проте не менше питань виникає також і щодо правового статусу Збройних Сил України, адже не зовсім зрозумілим для норм процесуального права є поняття «військове формування». У той час як процесуальні кодекси оперують поняттями «фізична особа», «юридична особа», «підприємства», «організації», «державні органи», «держава»: так, наприклад, відповідно до норм ЦПК України, здатність мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи (цивільна процесуальна правоздатність) мають усі фізичні і юридичні особи. Позивачем і відповідачем можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава [10].

Також певні особливості здійснення судового представництва зумовлюють і функції та завдання Збройних Сил України, які визначені наступним чином: оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, формування і реалізація державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва, у галузі оборонного планування, військової освіти та науки; участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері оборони, стратегії воєнної безпеки [8, 11]. Тобто, як випливає із зазначеного вище, діяльність Збройних Сил України безпосередньо пов'язана з захистом інтересів держави, а тому і судове представництво Збройних Сил України повинне здійснюватися із урахуванням насамперед державних інтересів у сфері оборони.

Таким чином, підсумовуючи усе наведене вище, слід прийти до розуміння сутності судового представництва у Збройних Силах України, надавши визначення даному поняттю та виділивши його правові риси. Так, насамперед зауважимо, що дане поняття можна розглядати у двох аспектах: 1) як сукупність правовідносин; 2) як відповідний правовий інститут, який регулює зазначені правовідносини.

У першому аспекті судове представництво Збройних Сил України можна розуміти у широкому розумінні та у вузькому розумінні. У вузькому розумінні – це сукупність правовідносин, які складаються під час розгляду судових справ (адміністративних, цивільних, господарських тощо), стороною у яких виступають Збройні Сили України або їх структурні підрозділи, з приводу вчинення уповноваженим представником Збройних Сил України належних процесуальних дій, спрямованих на відстоювання інтересів держави, а також позиції Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України у сфері національної безпеки та оборони, захисту інших (в тому числі, цивільно- та господарсько-правових) інтересів Збройних Сил України та їх структурних підрозділів.

У широкому розумінні до поняття представництва Збройних Сил України слід віднести дві групи правовідносин: зовнішні та внутрішні. У такому розумінні – це сукупність правовідносин, які складаються під час розгляду судових справ, стороною у яких виступають Збройні Сили України або їх структурні підрозділи, з приводу безпосереднього вчинення уповноваженим представником Збройних Сил України належних процесуальних дій, спрямованих на відстоювання інтересів держави, а також позиції Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України у сфері національної безпеки та оборони, захисту інших інтересів Збройних Сил України та їх структурних підрозділів, а також сукупність правовідносин, які передують безпосередньому вчиненню процесуальних дій у судових інстанціях та в подальшому супроводжують їх: оформлення довіреності, наділення представника належним обсягом

процесуальних прав, узгодження позиції між структурним підрозділом Збройних Сил України, Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України та представником, чіткого визначення кола інтересів, які необхідно захистити, а також обсягу прав та свобод, які підлягають захисту, підготовка процесуальних документів, узгодження необхідності подання апеляційних скарг, позову тощо (внутрішні відносини).

У другому аспекті – судове представництво у Збройних Силах України – це міжгалузевий правовий інститут, який включає в себе норми господарського, цивільного процесуальних кодексів, кодексу адміністративного судочинства, а також і відповідні норми цивільного, адміністративного права та права військової сфери, який регулює правовідносини з приводу представництва та захисту інтересів держави, Міністерства оборони України та Збройних Сил України та вчинення у зв'язку з таким захистом належних процесуальних дій уповноваженим представником під час розгляду судових справ.

Висновки

З огляду на викладене, можна прийти до висновку про те, що правовими ознаками судового представництва у Збройних Силах України є наступні: 1) є окремим комплексним правовим інститутом, що включає в себе норми різних галузей матеріального та процесуального права; 2) становить цілий комплекс взаємоузгоджених дій керівників структурних підрозділів Міністерства оборони України, Генерального штабу, командирів (начальників, керівників) військових частин, установ, організацій, підприємств та працівників юридичної служби щодо узгодження позиції, підготовки процесуальних документів, видачі довіреності, безпосередньої участі у розгляді судових справі; 3) характеризується значною перевагою адміністративно-правових норм та методів регулювання окресленої вище сукупності дій; 4) вчинення конкретних дій уповноваженим представником Збройних Сил України безпосередньо у судовому засіданні та під час участі у розгляді судової справи регулюється нормами тієї галузі процесуального права, до відання якої віднесено спір, що розглядається; 5) метою такого судового представництва є насамперед захист інтересів держави в особі Міноборони та Збройних Сил України; 6) характеризується закріпленням обов'язку для посадових осіб Міноборони та Збройних Сил України вжиття усіх можливих заходів для найповнішого відстоювання інтересів держави, в тому числі і за допомогою співпраці з органами прокуратури, залучення до участі у розглядах судових справ спеціалістів Збройних Сил України, які володіють спеціальними знаннями, підготовки додаткових матеріалів тощо.

Література

1. Шерман О. М. Процесуально-правове становище представника в провадженні цивільних справ в суді першої інстанції / О. М. Шерман, М. А. Алексєєнко //Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. - 2012. - Вип. 8. - С. 97-101.

2. Фурса С. Я. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса ; за заг. ред. С. Я. Фурси. — К. : Вид. Фурса С. Я. : КНТ, 2006

3. Малышев К.И. Курс гражданского судопроизводства /К.И. Малышев. - СПб.: 1874. – 266 с.

4. Тертишніков В. І. Цивільний процес України (лекції): навч.-практ. посіб. / В. І. Тертишніков. — Х. : Від. ФО-П Вапнярчук Н. М., 2009. — 320 с.

5. Васильєв С. В. Цивільний процес України : навч. посіб. / С. В. Васильєв. — Х.: Еспада, 2009. — 456 с.

6. Ямковий В.І. Проблемні питання участі адвоката як процесуального представника в господарському суді / В. І. Ямковий // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 466–472 [Електроннии ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010- 3/10jvibgc.pdf

7. Балюк М. І. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях) : коментарії, рекомендації, пропо-

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано позиції науковців щодо розуміння поняття судового (процесуального) представництва. Досліджено особливості правового статусу Збройних Сил України та їх структурних одиниць як учасників процесуальних правовідносин. Автором запропоновано судове представництво у Збройних Силах України розглядати у двох аспектах: як сукупність правовідносин; як відповідний правовий інститут, який регулює зазначені правовідносини. Наведено власне визначення поняття судового представництва у Збройних Силах України у зазначених вище аспектах. Виділено основні ознаки судового представництва у Збройних Силах України.

Ключові слова: судове представництво, Збройні Сили України, юридична служба Збройних Сил України, захист інтересів держави.

SUMMARY

The article analyzes the positions of scientists regarding the concept of judicial (procedural) representation. The peculiarities of the legal status of the Armed Forces of Ukraine and their structural units as participants in procedural legal relations are investigated. The author proposed to consider the judicial representation in the Armed Forces of Ukraine in two aspects: as a set of legal relations; As the corresponding legal institution that regulates these legal relations. Its own definition of the concept of judicial representation in the Armed Forces of Ukraine in the above aspects is formulated. The main features of judicial representation in the Armed Forces of Ukraine are singled out.

Key words: judicial representation, Armed Forces of Ukraine, legal service of the Armed Forces of Ukraine, protection of state interests.

зиції / М. І. Балюк, Д. Д. Луспеник. — Х.: Харків юридичний, 2008. — 708 с. — (Серія «Судова практика»).

8. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. №1934-XII// Голос України. – 1991.

9. Шкуропацький О. І. До питання актуальності надання військовим частинам статусу юридичної особи / О. І. Шкуропацький // Державне будівництво та місцеве самоврядування. - 2014. - Вип. 27. -- С. 237-246

10. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс, Закон України від 18.03.2004 р. №1618- IV// Офіційний вісник України. – 2004. - №16. – с.11

11. Про Положення про Міністерство оборони України Положення про Генеральний штаб Збройних Сил України: Указ Президента України від 06.04.2011 р. №406/2011// Офіційний вісник Президента України. – 2011. - №10. – с.39